

Гетерогенність середнього класу в умовах переходу до цифрової економіки: ризики та перспективи

Цифрова економіка трансформує нашу реальність, аналогічно вона трансформує і середній клас, який в умовах повсюдної інформатизації, зміни попиту на компетенції та навички з боку корпорацій, організацій і держави, стає неоднорідним (гетерогенним), розпадаючись на традиційний і новий середній клас. *Дихотомічний поділ середнього класу стає закономірним явищем в умовах Четвертої індустріальної революції* [2]. Варто зазначити, що процес гетеронізації середнього класу почався не сьогодні, а значно раніше з ускладненням економічної системи, з її трансформацією від традиційної до сучасної інформаційно-інноваційної, з часів його зародження у сучасному розумінні в Сполучених Штатах у першій половині ХХ століття внаслідок політики Франкліна Рузвельта. Так, формування «нового» середнього класу відмічалось ще в праці Е. Ледерера і Я. Маршака «Новий середній клас», яка вийшла друком у 1937 [7]. Нині на процес гетеронізації середнього класу також суттєво впливає посилення економічної нерівності в середині країн, так і в глобальних масштабах як результат нерівномірності економічного розвитку і внутрішніх суперечностей капіталістичної економіки.

Процеси гетеронізації середнього класу є особливо гострими саме в наш час та пов'язані перш за все з такими причинами:

1. Трансформацією сутності сучасної економіки, її практичної моделі. Вона стає цифровою економікою (форма інформаційно-інноваційної економіки), засновується на «швидкісній конкуренції», великих капіталах і проектах, на інноваційній конкуренції. Ці ключові характеристики «швидкість» дій, реакцій, нераціональність, володіння капіталом (доходами) – характерні не

тільки для корпорацій і національних держав, у тому числі й для суб'єктів макрорівня, роботодавців, підприємців – представників середнього класу суспільства. Середній клас розпадається на «новий», підприємницький, суб'єктивний і «старий» середній клас. Для порівняння, *традиційний середній клас* став породженням держави загального добробуту, державної політики перерозподілу. Однак поява *нового середнього класу*, що збіглася в часі з відмовою від кейнсіанських методів державного управління, з його новими уявленнями про самого себе в системі неоліберальних цінностей.

2. Мірою того, як *суспільство споживання* у ХХ столітті поступалося своїми позиціями *інформаційному суспільству*, трансформувалася і соціальна диференціація. Така гетерогенність пояснюється різними рівнями доходів у силу затребуваності професій представників середнього класу, зміною попиту на компетенції та навички, що пов'язано з наслідками Індустрії 4.0 [5, с. 57], спроможністю середнього класу до адаптації в нових умовах.

3. Зміна підходів до оцінювання середнього класу сучасною економічною теорією – поява феномену майнового середнього класу (за Т. Пікетті), т.з. «проміжні» 40%. «Середній майновий клас» володіє 35 % від загального майна, що складає 175 тис. євро на дорослого [2, с. 253; 4, с. 258-259]. Також як явище, виділяється *глобальний середній клас* (за Б. Мілановичем) [3, с. 37], який стає майновим середнім класом країн, що розвиваються. За оцінками експерта організації публічної політики Інституту Брукінгса Хомі Хараса, глобальний середній клас становив близько 3,2 млрд людей наприкінці 2016 року, з яких майже половина проживає в Азії [6, с. 11].

4. Зміни структури зайнятості, домінування попиту на професії технічного та інформаційного характеру на глобальному ринку праці. Наприклад, в Україні кількість зайнятих в ІТ-сфері 2016 року наблизилася до 100 тис. Ця галузь демонструє економічне зростання від 25% щороку [9]. Україна, на думку деяких експертів, стає «інтелектуальним» додатком глобальної економіки, ЄС зокрема. На нашу думку, *новий середній клас в Україні* певною мірою *формується як технологічний клас*. Однак за

кількісними показниками ІТ-клас не може суттєво вплинути на збільшення чисельності середнього класу в Україні.

5. Трансформація характеру взаємовідносин середнього класу з державою. У середині 70-х відбулася відмова середнього класу від патерналістських функцій держави, зокрема в країнах з неоліберальною концепцією державного управління (США, Великобританія). Соціальна політика була замінена на цінності індивідуального результату та успіху індивідів як працівників в середині корпорацій. Патерналізм став зайвим і немодним. «Новий» середній клас став покладатися сам на себе, і ідеологічно, і економічно. На сьогодні, наприклад, в Польщі спостерігається обернена ситуація – «втомленість лібералізмом» (Ю. Гардавський) [7]. Узагалі 100 % бізнесменів вважають, що польська держава має підтримувати «польський капітал». Так виявляється польський економічний націоналізм. «Новий» середній клас неоднорідний у своїх поглядах на роль держави в економіці.

Ризики гетерогенності середнього класу в умовах цифрової економіки:

- посилення нерівності, в тому числі гендерної нерівності, нерівності в доходах між середнім класом різних країн, так і посилення майнової нерівності середнього класу «в собі» у країнах, де немає егалітарної системи оплати праці;
- неоднорідність елементів середнього класу нині має тенденцію до поглиблення більше, ніж до подолання. Учені передбачають специфічну форму класового конфлікту – «інтелектуальне розшарування», внаслідок чого сформується тільки нижчий і вищий клас, а це нова сильно поляризована структура з принципово відмінними ціннісними орієнтаціями;
- серйозні ризики в структурі зайнятості цифрової економіки. Рендал Коллінз на початку XXI століття передбачає ризики технологічного заміщення, які можуть залишити середній клас без роботи [1, с. 67];
- інтернаціоналізація глобального ринку посилює конкуренцію за робочі місця, тим самим скорочуючи заробітні плати середнього класу. Тож зростанню верхнього середнього класу в останні десятиліття загрожує зворотний тренд як результат структурного витіснення;

- багато економік світу борються з подвійними викликами: зниження продуктивності зростання і підвищення нерівності в доходах, що часто загострюється проблемою швидкого старіння суспільств. Водночас величезну надію на підвищення економічного зростання і соціального прогресу дає Четверта промислова (індустріальна) революція.

Отже, закономірності формування і розвитку середнього класу впливають з природи капіталізму, ринкової економіки, неолібералізму, виваженої політики держави, наслідків і загроз крайньої поляризації соціальної структури, змін суспільно-політичного устрою. Сучасний середній клас стає гетерогенним, відбувається його дихотомічний поділ.

Література

1. Коллинз Р. Средний класс без работы: выходы закрываются / Рэндалл Коллинз // Есть ли будущее у капитализма? Сб. статей И. Валлерстайна, Р. Коллинза, М. Манна, Г. Дерлугьяна, К. Калхуна. [Текст] / пер. с англ. под ред. Г. Дерлугьяна. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. – С. 67.
2. Зайцев Ю. К., Москаленко О. М. Сучасна політична економія як теоретична основа економічного розвитку суспільства : у 2 кн. — Кн. I. Філософсько-методологічні засади архітекτονіки предмета сучасної політичної економії : монографія / Ю. К. Зайцев, О. М. Москаленко. – Київ: КНЕУ, 2018. – 397, [3] с.
3. Миланович Б. Глобальное неравенство. Новый подход для эпохи глобализации [Текст] / Бранко Миланович / пер. с англ. Д. Шестакова. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2017. – С. 37, 50.
4. Пикетти Т. Капитал в XXI веке / Томас Пикетти. – М.: Ад Маргинем Пресс, 2015. – С. 258–259.
5. Шваб, Клаус. Четвертая промышленная революция : перевод с английского / Клаус Шваб. – Москва : Издательство «Э», 2018. – 208 с. : ил. – (Top Business Awards). – С. 57.
6. Kharas H. The unprecedented expansion of the global middle class. Tuesday. An Update // Working Paper 100, February 2017. – Brookings. Retrieved from: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf. – P. 11.
7. Klasa średnia w Polsce: oto mity dotyczące tej grupy społecznej // Dziennik Gazeta Prawna. – 22 sierpnia 2014. – Retrieved from: <http://forsal.pl/artykuly/817092,klasa-srednia-w-polsce-oto-mity-dotyczace-tej-grupy-spoecznej.html>.
8. New Middle Class/ Emil Lederer, Isha books, 2013. –108 p.
9. Report: Ukrainian IT industry employs 100,000 people By Jane Kuhuk, Ukraine Digital News / Nov 23, 2016. – Retrieved from: <http://www.uadn.net/2016/11/23/report-ukrainian-it-industry-employs-100000-people/>.